

PRÁVNÍ POSTAVENÍ AKCIONÁŘŮ A VÝKON JEJICH OPRÁVNĚNÍ ŘÍDIT SPOLEČNOST

JARMILA POKORNÁ

Právnická fakulta Masarykovy univerzity, Česká republika

Abstrakt v rodném jazyce

Příspěvek se zabývá právním postavením akcionářů a jejich právem na řízení akciové společnosti. Upozorňuje na podněty vyplývající ze směrnice č. 2007/36/ES. Akcionáři jsou chápáni jako investoři, mezi nimiž nejsou žádné právní vztahy, ale soutěž o vliv na řízení společnosti. Směrnice určuje základní standardy pro organizaci valných hromad, výkon hlasovacích a informačních oprávnění. Podněty pro vývoj českého práva jsou konfrontovány s judikaturou vyšších soudů.

Klíčová slova v rodném jazyce

Akcionář, směrnice č. 2007/36/ES, valná hromada, informační a hlasovací práva.

Abstract

The paper is concentrated on legal status of shareholders and on the regulation their right to manage the company. It refers of suggestions resulting from the Directive Nr. 2007/36/EC. The shareholders are investors and among them don't exist any legal relations. They compete for influence on regulation of the company. The Directive determines certain rights of shareholders in listed companies, firstly voting rights in the general meeting, information prior to the general meeting and other information rights. Suggestions for the Czech law result from the adjudication of Supreme Court.

Key words

Shareholder, Directive 2007/36/EC, general meeting, voting and information rights.

Právní postavení akcionářů je v české nauce obchodního práva vnímáno u různých teoretiků v podstatě shodně jako soubor práv a povinností náležejících akcionáři. T. Dvořák hodnotí jako zjevně nesprávná tvrzení o tom, že akcionář není společník a že mezi ním a společností existuje zvláštní vztah plynoucí z existence akcie jako cenného papíru, a zdůrazňuje, že přes existující rozdíly v právním postavení společníků různých forem obchodních společností je i akcionář vždy společníkem.

Společnické postavení akcionáře znamená, že jeho přítomnost je pro společnost podmiňující, společnost nemůže bez svých akcionářů vzniknout ani existovat, i když akcionář nemá povinnost se osobně účastnit činnosti společnosti a existence společnosti není vázána na přítomnost konkrétních akcionářů. Mezi akcionářem a společností se vytváří právní vztah, jehož obsahem jsou práva a povinnosti umožňující společníkovi ovlivňovat aktivity společnosti a podílet se na jejích hospodářských výsledcích.

V soustavě práv a povinností akcionářů jako společníků akciové společnosti jsou akcentována práva majetkové povahy vyplývající ze skutečnosti, že koupě akcie je především investicí sledující budoucí výnos. Je tak ještě více potlačena možnost společníků osobně kontrolovat činnost společnosti a provádět bezprostřední korekční zásahy do činnosti společnosti. Vliv akcionářů na společnost se děje především nepřímo, ovlivňováním personálního složení orgánů společnosti a využíváním možnosti svolat valnou hromadu k rozhodování o otázkách,

kteří daná skupina akcionářů považuje za důležité. Řízením společnosti je pověřen příslušný výkonný orgán, jehož členy jsou pravidelně třetí osoby stojící mimo společnost. Tento orgán se řídí zásadami a pokyny schválenými valnou hromadou, mimo oblast působnosti valné hromady je však zcela autonomní a nikdo nemá oprávnění udělovat mu pokyny týkající se obchodního vedení společnosti (§ 194 odst. 4 ObchZ). Postavení akcionáře jako společníka tak postrádá možnost vstupovat do všech záležitostí společnosti a přijímat o nich rozhodnutí závazná pro vnitřní orgány společnosti.

Akcionáře jako investora charakterizuje výstižně stař V. Pihery. Podle názoru autora je akcionář veden především záměrem nabýt akcii jako investiční nástroj, nikoli zájmem spolupracovat s ostatními akcionáři. Investor předpokládá, že je společnost řízena profesionálním managementem a že jednotliví akcionáři zasahují do řízení společnosti pouze v omezeném rozsahu působnosti valné hromady. Akcionářem se investor stává zpravidla bez znalosti ostatních akcionářů a nemůže akcionářskou strukturu ovlivnit. Jeho vztah ke společnosti a ostatním akcionářům je tak důsledkem nabytí vlastnického práva k cennému papíru a jako takový je výrazem vlastnického práva jako absolutního majetkového práva každého akcionáře. Výkon akcionářských práv je tak způsobem výkonu vlastnického práva, nikoli realizací smluvního oprávnění nebo povinnosti. Autor zdůrazňuje, že z podstaty věci nemá pro investora nákup akcie jiný význam než je zhodnocení této investice. Obsahem úvahy předcházející investiční rozhodnutí je proto výhradně zhodnocení pravděpodobnosti a rozsahu zhodnocení takové investice s tím, že investor nepředpokládá, že by se skutečně osobně podílel na řízení společnosti nebo navazoval vztahy s ostatními akcionáři.

Vnitřní uspořádání akciové společnosti se tak v tomto pohledu jeví jako soubor individuálních očekávání jednotlivých investorů, které spojuje pouze jejich rozhodnutí investovat do koupě akcií právě této společnosti a zájem dosáhnout jejich maximálního zhodnocení. Představy o rozsahu tohoto zhodnocení i o způsobech, jakým je dosáhnout, však již mohou být zcela odlišné. Zájmy akcionářů, které se budou promítat do jejich rozhodování, tak nelze označit jako homogenní a ani si nelze představovat, že akcionáři budou k jejich homogenitě nějak cíleně směřovat, jak je pravidlem v osobních společnostech nebo jak je to možné i ve společnosti s ručením omezeným.

I když se tedy společnická struktura akciové společnosti jeví jako náhodné spojení odlišných individuálních zájmů, zůstávají definičním znakem i pro akciovou společnost její společníci, kterým nelze odebrat jejich rozhodovací působnost, jakkoli bychom je vnímali jako omezené a koncentrované jen na jednání a přijímání usnesení valné hromady.

Akcionáři mají v rukou rozhodnutí o základních záležitostech, které podmiňují činnost společnosti, i rozhodování o vlastní existenci společnosti. Jestliže přijmeme tezi, že jde vlastně o soubor individualit sledujících primárně vlastní prospěch, nelze jejich soužití ve společnosti označit jako spolupráci, nýbrž jako soutěž. Tato soutěž je hospodářskou soutěží o metodu zhodnocení akcií, soutěží, která probíhá na jednání valné hromady a jejímž výsledkem je usnesení valné hromady formující majetkové poměry společnosti, složení jejich výkonných a dozorčích orgánů, popř. další otázky, jejichž řešení valné hromadě náleží.

V soutěži o rozhodnutí valné hromady nemohou mít všichni akcionáři rovné postavení, protože jejich investice nebyly totožné. V každém případě však musí být zajištěna rovnost šancí, všem akcionářům musí být dána totožná možnost účasti na valné hromadě, všem musí být v totožné míře zpřístupněny informace nutné ke kvalifikovanému projednání jednotlivých bodů programu valné hromady a otevřena cesta k vyjádření vlastních názorů.

Zájmová nehomogenost akciové společnosti nedovoluje, aby základní pravidla pro tuto soutěž vznikala konsensem společníků, nýbrž svěřuje jejich vytvoření právnímu předpisu, jehož normy navíc formulují základní zásady zmíněné soutěže kogentně a nedovolují řešení, která by je vychylovala ve prospěch jen některých skupin akcionářů.

Zapojení České republiky do Evropské unie přináší navíc nutnost respektovat základní standardy, které ve formě směrnic sjednocují národní právní řády a odstraňují tímto postupem překážky vyplývající z rozdílnosti právního rámce regulujícího podnikání ve formě obchodních společností.

V dosavadní soustavě směrnic bychom však marně hledali takovou, která by nutila členské státy k úpravě právního postavení společníků obchodní společnosti. Tato oblast byla vždy chápána jako prostor pro projevy autonomie vůle společníků, kteří jsou sami schopni optimalizovat vnitřní vztahy ve společnosti. Průlom přinesla až v roce 2007 směrnice č. 36 o výkonu některých práv akcionářů ve společnostech s kótovanými akciemi.

Důvody přijetí uvedené směrnice nelze spojovat výhradně se snahou prohloubit harmonizaci pravidel pro obchodní společnosti, nýbrž souvisejí s cílem dosáhnout volného pohybu kapitálu po území EU. Ze čtvrtého odstavce preambule je návaznost na standardy pro regulaci investování do cenných papírů zcela zřejmá:

„Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2001/34/ES ze dne 28. května 2001 o přijetí cenných papírů ke kotování na burze cenných papírů a o informacích, které k nim mají být zveřejněny, se zaměřuje na informace, které musí emitenti uveřejnit na trhu, a neupravuje tedy samotný průběh hlasování akcionářů. Navíc směrnice Evropského parlamentu a Rady 2004/109/ES ze dne 15. prosince 2004 o harmonizaci požadavků na průhlednost týkajících se informací o emitentech, jejichž cenné papíry jsou přijaty k obchodování na regulovaném trhu, ukládá emitentům povinnost zpřístupnit určité informace a dokumenty důležité pro valnou hromadu, ale tyto informace a dokumenty mají být zpřístupněny v členském státě emitenta. Proto by v zájmu ochrany investorů a podpory snadného a účinného výkonu práv akcionářů, která jsou spojena s akciemi s hlasovacím právem, měly být stanoveny určité minimální standardy.“

Základní zásady požadované směrnicí 2007/36/ES pro rozhodování akcionářů

Věcná působnost směrnice se soustřeďuje na práva akcionářů rozhodovat na valné hromadě. Tato práva jsou spojena s akciemi přijatými k obchodování na regulovaných trzích. Vychází ze základní teze, že vlastníci akcií s hlasovacím právem by měli mít možnost tato práva vykonávat, protože jsou zohledněna v ceně, kterou musí zaplatit při jejich nabytí. Účinná kontrola akcionáři je dále předpokladem řádné správy a řízení společností, a proto by měla být usnadňována a podporována. Z tohoto důvodu je nezbytné přijmout opatření ke sblížení právních předpisů členských států a odstranit překážky, které odrazují akcionáře od hlasování. Směrnice se však nedotýká jen vlastního hlasování, ale upravuje i související otázky spojené s účastí na valné hromadě.

Výchozí zásadou, z níž úprava ve směrnici vychází, je zásada totožného zacházení se všemi akcionáři. Tato zásada, která je vlastně vyjádřením požadavku stejných šancí v soutěži o vliv na záležitost společnosti, prolíná všechna pravidla, u nichž směrnice požaduje jejich začlenění do právních řádů členských států.

Uvedená pravidla je možno rozdělit pro lepší přehlednost do dvou skupin:

pravidla, která zajišťují dostatek informací pro rozhodování akcionářů: jsou obsažena v čl. 5, odst. 4 písm. c) a d), kde směrnice požaduje, aby společnosti měly svoje internetové stránky, na nichž budou uveřejňovat dokumenty, které mají být předloženy valné hromadě, a návrh usnesení valné hromady, nebo pokud není předkládán žádný návrh usnesení, vyjádření příslušného orgánu společnosti určeného na základě rozhodného práva ke každému bodu navrhovaného pořadu jednání valné hromady.

Pravidla zabezpečující, že akcionáři budou mít možnost valné hromady se zúčastnit, ovlivnit její pořad jednání a hlasováním vyjádřit svůj zájem na určitém řešení záležitostí společnosti.

Druhá skupina pravidel je velmi rozsáhlá a jejich vtělení do právních řádů členských států poskytuje v podstatě totožné standardy pro konání a průběh valných hromad.

Pro období před konáním valné hromady předepisuje směrnice především způsob uveřejnění oznámení o tom, že se svolává valná hromada. Způsob má být rychlý a nediskriminující. Členský stát má od společností vyžadovat, aby používaly takové sdělovací prostředky, od nichž lze rozumně očekávat, že zprostředkují účinným způsobem informace veřejnosti v celém Společenství, a nesmí ukládat povinnost výhradního využití sdělovacích prostředků, jejichž provozovatelé jsou usazeni na jeho území. Společnosti jsou dále povinny informovat akcionáře o tom, kdy a kde se valná hromada koná a jaký je navržený pořad jejího jednání. Musí je rovněž jasně a přesně seznámit s postupy, které musí akcionáři dodržet, aby se mohli účastnit valné hromady a hlasovat na ní.

Podrobně jsou též rozvedena pravidla pro právo zařazovat body na pořad jednání valné hromady a předkládat návrhy usnesení. Členské státy zajistí, aby akcionáři jednající samostatně nebo společně

a) měli právo zařazovat body na pořad jednání valné hromady za předpokladu, že každý z těchto bodů je doplněn odůvodněním nebo návrhem usnesení, které by mělo být valnou hromadou přijato, a

b) měli právo předkládat návrhy usnesení k bodům, které jsou nebo mají být zahrnuty na pořad jednání valné hromady.

Pokud jde o vlastní jednání valné hromady, stojí v centru pozornosti směrnice hlasování. Členské státy musí zajistit, aby právo akcionáře účastnit se valné hromady a hlasovat ohledně kterékoli ze svých akcií nebylo podmíněno požadavkem, aby jeho akcie byly před valnou hromadou uloženy u jiné fyzické nebo právnické osoby nebo na ni převedeny či registrovány na její jméno, a aby právo akcionáře prodávat nebo jinak převádět jeho akcie v době mezi rozhodným dnem a dnem konání valné hromady, k níž se vztahuje, nepodléhalo žádným omezením, jimž jinak nepodléhá.

Právo účasti na valné hromadě a právo na ní hlasovat se určuje na základě akcií, které tento akcionář vlastní k určitému dnu před valnou hromadou – tzv. rozhodný den, který musí být pro všechny společnosti stanoven jednotně. Členský stát však může stanovit jeden rozhodný den pro společnosti, které vydaly akcie na majitele, a jiný rozhodný den pro společnosti, které vydaly akcie na jméno, za podmínky, že pro každou společnost, která vydala obě formy akcií, platí jediný rozhodný den. Rozhodný den nemůže předcházet dnu konání valné hromady, k níž se vztahuje, o více než 30 dnů.

Společnosti nesmí akcionáře zatěžovat nepřiměřenými požadavky, pokud jde o prokazování jejich právního postavení ve vztahu k účasti na valné hromadě. Na prokazování postavení akcionáře lze klást pouze ty požadavky, které jsou nezbytné k zajištění ověření totožnosti akcionáře, a pouze v rozsahu, v němž jsou pro dosažení tohoto cíle přiměřené.

V průběhu valné hromady má každý akcionář právo klást otázky související s body pořadu jednání valné hromady. Společnost je na otázky položené akcionářem povinna odpovědět, pokud tím neohrozí ochranu důvěrnosti informací a obchodních zájmů společnosti. Členské státy mohou též umožnit společnostem, aby poskytly jednu souhrnnou odpověď na otázky stejného obsahu. Za odpověď může být považováno i zpřístupnění dané informace ve formě otázek a odpovědí na internetových stránkách společnosti.

Pokud jde o vlastní hlasování, nestanoví směrnice nic o váze hlasů, nýbrž se soustřeďuje pouze na technické otázky hlasování. Umožňuje účast na valné hromadě a hlasování elektronickými prostředky, dovoluje korespondenční hlasování a obsahuje velmi podrobná pravidla pro hlasování na základě plné moci.

Členské státy jsou povinny promítnout požadavky směrnice do národní právní úpravy akciových společností do 3. srpna 2009.

Některé podněty pro českou právní úpravu

I když české právo do značné míry standardy směrnice splňuje již v současné době, přece jen musí naplnit některé požadavky, které byly až dosud opomíjeny.

Prvotně jde o výslovné přihlášení se k využití možností dálkového přenosu dat k informování akcionářů, účasti na valných hromadách a hlasování. Ust. § 184 odst. 4 ObchZ dosud nezmiňuje možnost uveřejnit oznámení o konání valné hromady elektronicky. Tento deficit vyplňuje do určité míry judikatura, která určuje, že deník ve smyslu § 184 odst. 4 ObchZ nemusí být nutně deníkem tištěným jen na papíře, ale rovněž i deníkem majícím jen elektronickou podobu, zejména podobu webových stránek v síti internet.

Deník mající toliko elektronickou podobu webových stránek na síti internet lze považovat za celostátně distribuovaný deník.

Oznámení o konání valné hromady akciové společnosti s akciemi na majitele publikované na stránkách elektronického deníku www.valnehromady.cz představuje uveřejnění oznámení v celostátně distribuovaném deníku, a tudíž vhodný způsob uveřejnění ve smyslu § 184 odst. 4 ObchZ.

Za problematický považujeme v této souvislosti požadavek ust. § 184 odst. 4 ObchZ stanovený pro společnosti s akciemi na majitele uveřejňovat oznámení o konání valné hromady v Obchodním věstníku a jiným vhodným způsobem určeným stanovami, nejméně však v jednom celostátně distribuovaném deníku určeném ve stanovách. Jestliže směrnice výslovně stanoví, že členský stát nesmí ukládat povinnost výhradního využití sdělovacích prostředků, jejichž provozovatelé jsou usazeni na jeho území, měla by podle našeho názoru být tato úprava mnohem pružnější, měla by preferovat elektronické způsoby uveřejňování oznámení a ponechávat otevřenou i možnost, že informační médium nebude mít místní vazbu na Českou republiku.

Druhou oblastí, kde je právní úprava velmi kusá, je využití zastoupení při účasti na valné hromadě a hlasování na ní. Dosavadní znění ust. § 184 odst. 1 ObchZ určuje pro zastoupení

pravidlo, že se akcionář nesmí nechat zastupovat členem představenstva nebo dozorčí rady společnosti. Podrobnější pravidla pro zastupování na valných hromadách určují zpravidla stanovy jednotlivých společností.

Z judikatury vyplývají pro zastoupení další pravidla:

1. Pro zastupování akcionáře na valné hromadě nepřichází v úvahu, aby za něj jednalo a hlasovalo více zástupců.
2. Plná moc k zastupování akcionáře na valné hromadě není plnou mocí k uskutečnění právního úkonu za zmocnitele ve smyslu § 31 odst. 1 ObčZ, ale je speciální plnou mocí opravňující zmocněnce k zastupování na valné hromadě konkrétní společnosti.
3. Pro zastupování na valné hromadě nelze využít obecné (generální) plné moci udělené akcionářem zmocněnci. Speciální plnou moc udělenou pro zastupování na valné hromadě nelze využít k jinému účelu než právě k takovému zastupování.
4. Společnou plnou moc nelze k zastupování na valné hromadě akciové společnosti využít.

Obdobně zní i usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 11. 2002 sp. zn. 29 Odo 215/2002:

1. Zastupování akcionáře na valné hromadě je speciální plnou mocí podle § 184 odst. 1 obchodního zákoníku, nikoli plnou mocí k uskutečnění právního úkonu podle § 31 odst. 1 občanského zákoníku.
2. Pro zastupování akcionáře na valné hromadě není možno, aby na valné hromadě hlasovalo a vystupovalo více zmocněnců. Pokud to plná moc umožňuje, je možné, aby zmocněnci analogicky využili § 156 odst. 9 obchodního zákoníku (tím, že se dohodnou, kdo z nich bude na valné hromadě vystupovat a hlasovat).
3. Je-li pro zastupování akcionáře na valné hromadě udělena společná plná moc, aniž je v ní určeno, že každý zmocněnec může jednat sám, nemůže být taková plná moc na valné hromadě využita.

Zatímco nepřípustnost generální plné moci by mohla být zákonem upravena, protože směrnice připouští, aby členský stát omezil udělení plné moci pro jednu valnou hromadu, anebo několik valných hromad ve vymezené době, bude muset být pravděpodobně podrobněji normováno zastoupení pomocí více osob. Směrnice sice dovoluje omezit počet osob, jimž může akcionář udělit plnou moc pro kteroukoli jednu valnou hromadu, pokud má však akcionář akcie společnosti na více než jednom majetkovém účtu, nebrání tato omezení akcionáři v udělení plné moci různým osobám pro akcie na každém z majetkových účtů pro kteroukoli jednu valnou hromadu.

Zmocněnec je povinen hlasovat v souladu s pokyny, jež mu dal akcionář, který mu udělil plnou moc. Tyto pokyny byly až dosud interní záležitostmi zmocnitele a zmocněnce, směrnice však umožňuje členským státům, aby požadovaly u zmocněnce vedení záznamu o hlasovacích pokynech po vymezenou minimální dobu a ukládaly povinnost podat na požádání důkaz, že zmocněnec hlasovací pokyny dodržel. Úprava by mohla bránit zkreslení výsledků hlasování, pokud by zmocněnec nedbal vůle zmocnitele.

Úpravy ve stanovách se může dotknout možnost udělovat plnou moc elektronickými prostředky. Notifikace plné moci společnosti musí být písemná, jinak však mohou být plná

moc, oznámení o udělení plné moci určené pro společnost a vydání případných hlasovacích pokynů zmocněnci předmětem pouze takových formálních požadavků, které jsou nezbytné k zajištění ověření totožnosti akcionáře a zmocněnce nebo k zajištění možnosti ověřit obsah hlasovacích pokynů, a pouze v rozsahu, který je pro dosažení těchto cílů přiměřený.

Je tedy zřejmé, že podněty z evropské směrnice mohou přispět k dalšímu upřesnění české právní úpravy ve směru ochrany akcionáře jako investora, ale též osoby, jejíž rozhodování je pro činnost společnosti nezastupitelné.

Literatura:

- Černá, S., Obchodní právo. Akciová společnost. 3. díl, Praha: ASPI, 2006.
- Dvořák, T., Akciová společnost a Evropská akciová společnost, Praha, ASPI, 2005.
- Eliáš, K., Akciová společnost. Systematický výklad obecného akciového práva se zřetelem k jeho reformě, Praha, Linde, 2000.
- Pihera, V., K obecným limitům akcionářských práv, Právní rozhledy č. 10/2007.
- Štenglová, I. in Dědič, J., Štenglová, I., Čech, P., Kříž, R., Akciové společnosti, 6. přepracované vydání, Praha, C. H. Beck, 2007.

Kontaktní údaje na autora – email:

pokorna@law.muni.cz